

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาของการศึกษาวิจัย

เมืองห้วยยอด ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง เป็นเมืองที่มีการตั้งถิ่นฐานที่เก่าแก่มากที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ มีการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอห้วยยอดตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและมีช่องเขาขนาดใหญ่ซึ่งสามารถเดินทางข้ามคาบสมุทรระหว่างฝั่งทะเลอ่าวไทยกับฝั่งทะเลอันดามันได้อย่างสะดวก ทำให้เกิดแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากกว่า 10 แหล่ง จนกระทั่งประมาณพ.ศ. 2400 มีการขุดค้นพบสายเหมืองแร่ดีบุกขนาดใหญ่บริเวณบ้านท่ามะปรางทางตอนใต้ของเมืองห้วยยอด ทำให้เกิดการอพยพของชาวจีนโพ้นทะเลจากเกาะปีนัง ผ่านท่าเรือกันตังและบ้านท่าประดู่เพื่อเข้ามาเป็นกรรมกรเหมืองแร่จนทำให้เมืองขยายตัวมากขึ้น และยังคงมีหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในสมัยนั้นหลงเหลือถึงปัจจุบัน ต่อมาในปีพ.ศ. 2525 สายแร่ดีบุกในพื้นที่อำเภอห้วยยอดเริ่มหมดไปประกอบกับราคาแร่ดีบุกในตลาดโลกที่ปรับตัวลดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้อุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดค่อยๆ เสื่อมสลายลงไป และเมืองห้วยยอดก็ต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อภาคพาณิชย์กรรมในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างเฟื่องฟูถึงขีดสุด และเนื่องด้วยสภาพที่ตั้งของเมืองห้วยยอดซึ่งอยู่ระหว่างหัวเมืองใหญ่ๆ หลายเมือง ทำให้เมืองห้วยยอดกลายเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรมที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับมหภาค

ด้วยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งปัจจุบันส่งผลให้เมืองห้วยยอดมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุในยุคหินใหม่ที่มีการขุดค้นพบในแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง หรือภูมิทัศน์ของเมืองที่มีการจัดวางโดยยึดหลักศาสตร์การสร้างเมืองของจีนโบราณ โดยคำนึงถึงทำเลที่ตั้งและการจัดองค์ประกอบของเมืองอย่างละเอียดรอบคอบ นอกจากนี้ยังมีเหมืองเก่าที่สะท้อนทั้งวิถีชีวิตและสถานะเศรษฐกิจของเมืองห้วยยอดในอดีต รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบชิโน - โปรตุเกส และมีอิทธิพลก่อสร้างจากปีนังซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี ทำให้เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนที่อื่น รวมถึงสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่ล้วนแล้วแต่ผสมผสานความเชื่อและทัศนคติของชาวไทยเชื้อสายจีนไว้อย่างลงตัว นอกจากนี้เมืองห้วยยอดยังมีมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีความสำคัญมากมายหลายอย่างด้วยกัน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาเมืองของภาครัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจของมนุษย์ ทำให้เกิดโครงสร้างระบบสาธารณูปโภคขนาดใหญ่ขึ้นในบริบทของเมืองเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบถนนเลียงเมือง เพื่อความสะดวกในการเดินทางระหว่างเมือง ส่งผลให้บทบาทความสำคัญด้านเศรษฐกิจของเมืองห้วยยอดที่เคยเฟื่องฟูกลับหยุดชะงักลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนพาณิชยกรรมเริ่มแปรสภาพเป็นเมืองที่อยู่อาศัยมากขึ้น ซึ่งเดิมประชาชนเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพพาณิชยกรรมและทำเหมืองแร่เลียงชีวิตอยู่รอดได้ แต่เมื่อเศรษฐกิจลดบทบาทลงทำให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพพาณิชยกรรมไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ร้านค้าหลายร้านปิดตัวลงและแปลงสภาพเป็นสถานที่พักอาศัย ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์อย่างไร้การควบคุม คุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองพาณิชยกรรมและเมืองเหมืองแร่เก่าแก่แห่งนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นปัญหา ทั้งทางสภาพแวดล้อม สภาพทางสังคมวัฒนธรรมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมือง กล่าวคือ สภาพแวดล้อมของรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีความขัดแย้งหรือไม่กลมกลืนกันกับอาคารเรือนแถวแบบชิโน – โปรตุเกส และบ้านพักอาศัยแบบจีน ในด้านสภาพสังคมวัฒนธรรม ประชาชนมีความผูกพันกับวัฒนธรรมดั้งเดิมน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เคยประพฤติปฏิบัติโดยยึดถือตามแบบฉบับของบรรพบุรุษ กลับลดทอนขั้นตอนและรายละเอียดลงจนสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแบบดั้งเดิมไป จนอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองห้วยยอดเริ่มลบเลือนไปและวัฒนธรรมบางอย่างก็สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย รวมถึงการคุกคามของรูปแบบพาณิชยกรรมแบบใหม่ที่ขัดแย้งและทำลายระบบพาณิชยกรรมแบบดั้งเดิมลงอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้การสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการจากหน่วยงานของรัฐที่ขาดความเข้าใจถึงเอกลักษณ์ของชุมชนอย่างถ่องแท้

ด้วยสถานการณ์ที่สะท้อนให้เห็นความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาดังกล่าว ควรใช้แนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมือง ให้คงความสมบูรณ์ในคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ ซึ่งตรงตามเจตนารมณ์และนโยบายหลักของเทศบาลตำบลห้วยยอดที่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ชุมชนเมืองห้วยยอดควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่ ตามโครงการ “สร้างความเคลื่อนไหวสาธารณะ เพื่อให้ห้วยยอดน่าอยู่และน่าเยือน” ที่จะช่วยไม่ให้คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนพาณิชยกรรมเก่าแก่ท สูญสลายไปกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กล่าวคือ เป็นการศึกษาวิจัยที่ดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้คือสำนักงานเทศบาลตำบลห้วยยอด เพื่อวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด ซึ่งจะนำไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง กระบวนการศึกษาจึงมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชนจากทุกภาคส่วนในการวางแผน เนื่องจากแผนที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อประชาชนชาวห้วยยอดในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

กระบวนการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยจึงไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและการนำไปปฏิบัติจริงด้วย โดยมีรายละเอียดของวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

- 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ระบบโครงสร้างเมือง ตลอดจนองค์ประกอบด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองห้วยยอด
- 2) วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด
- 3) เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเป็นเมืองพาณิชย์กรรมเก่าแก่ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) เสนอแนวทางการบริหารจัดการ โครงสร้างองค์กร การตรวจสอบและประเมินผล ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติจริง

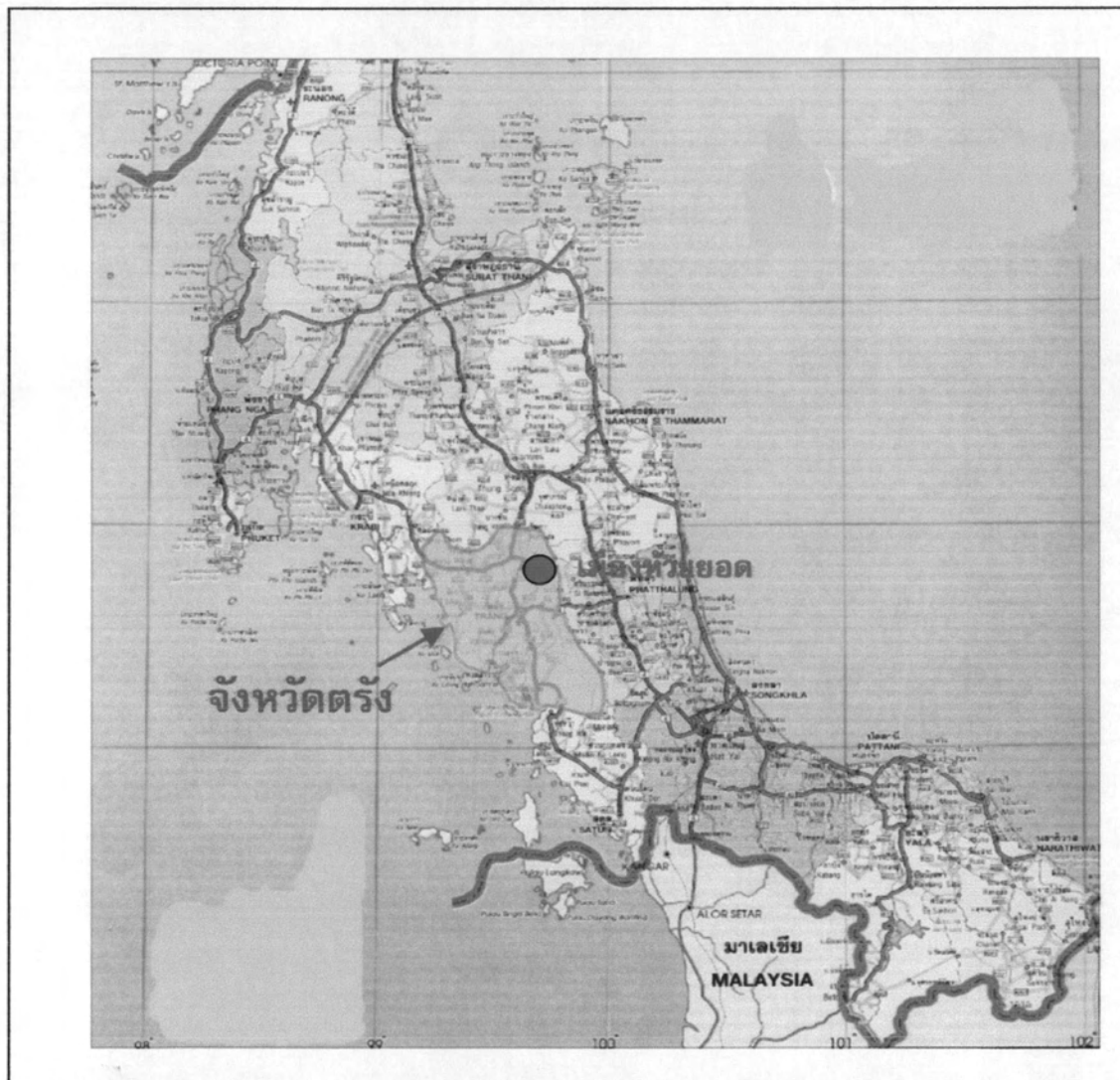
ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในระยะยาวหลังจากการนำไปปฏิบัติแล้ว คือ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชนในทุกภาคส่วน ด้วยความตระหนักว่า ห้วยยอด คือ “บ้าน” ที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล ปกป้องรักษา และบำรุงซ่อมแซม ให้เป็นบ้านที่น่าอยู่ อันจะส่งผลให้การดำเนินนโยบายด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองเกิดความยั่งยืน

1.3 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

1.3.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ในกระบวนการศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด กำหนดขอบเขตของพื้นที่ศึกษาในเขตเทศบาลตำบลห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ซึ่งมีขนาดพื้นที่ประมาณ 6.11 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,818 ไร่ 3 งาน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยยอดและบางส่วนของตำบลเขาปูน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดตรัง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 28 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ ตำบลเขาขาว
ทิศใต้	ติดกับ ตำบลปากคม และตำบลปากแจ่ม
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลเขาปูน
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลปากคม

แผนที่ที่ 1.1 ที่ตั้งจังหวัดตรังและเมืองห้วยยอดในบริบทของภาคใต้ตอนล่าง

1.3.2 ขอบเขตเนื้อหา

เป็นการศึกษาที่นำเสนอรูปแบบทางกายภาพ ที่เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชน โดยการวิเคราะห์จาก วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับรูปแบบกิจกรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนพหุวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีน บนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

ในกระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมือง เป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานจริงร่วมกับหน่วยงานราชการระดับภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคสาธารณะ ตลอดจนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน ซึ่งนำไปสู่การนำแผนไปปฏิบัติจริง และเกิดการขับเคลื่อนแนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองในพื้นที่เทศบาลตำบลห้วยยอดอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุนี้กระบวนการศึกษาวิจัยจึงก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาวิจัยเองและเอื้อคุณประโยชน์หลายประการแก่ชุมชนอีกด้วย โดยประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย

- 1) ทำให้สามารถเรียนรู้ถึงคุณลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนพาดิษยกรรมเก่าแก่
- 2) ทำให้สามารถเลือกและกำหนดรูปแบบของสาธารณูปโภค สาธารณูปการและบริการจากรัฐ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนพาดิษยกรรมเก่าแก่
- 3) ทำให้สามารถเรียนรู้กระบวนการการทำงานที่ต้องประสานงานกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- 4) ทำให้สามารถเรียนรู้กระบวนการทำงานในบทบาทหน้าที่ของนักผังเมืองในสถานการณ์จริง ในบริบทของการวางแผนพัฒนาเมืองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองที่เป็นรูปธรรมในอนาคต
- 5) เป็นฐานข้อมูลสำหรับให้หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแผนปฏิบัติงาน เช่น สำนักงานเทศบาลตำบลห้วยยอด สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักเรียน นักศึกษา ผู้นำชุมชน ตลอดจนผู้ที่สนใจอื่นๆ

1.5 คำถามในการศึกษา

กรอบคำถามในการศึกษาวิจัยเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด คือ "การอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองห้วยยอดแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ควรมีกรอบแนวทาง รูปแบบ และโครงสร้างการบริหารจัดการอย่างไร"

1.6 สมมติฐานในการศึกษาวิจัย

การดำเนินนโยบายด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองห้วยยอดแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน จึงต้องมีโครงสร้างการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม เป็นรูปธรรม ดังนั้นในการศึกษาวิจัยจึงต้องสมมติฐานว่า " ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การอนุรักษ์และฟื้นฟู เมืองห้วยยอดประสบความสำเร็จ คือ 1) ความร่วมมือกันของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่ม 2) จิตสำนึกในการอนุรักษ์ของคนในชุมชน 3) ความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเจ้าของบ้าน และ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแบบพันธมิตร "